18

DE PLETHORA SANGUINIS SPURIA

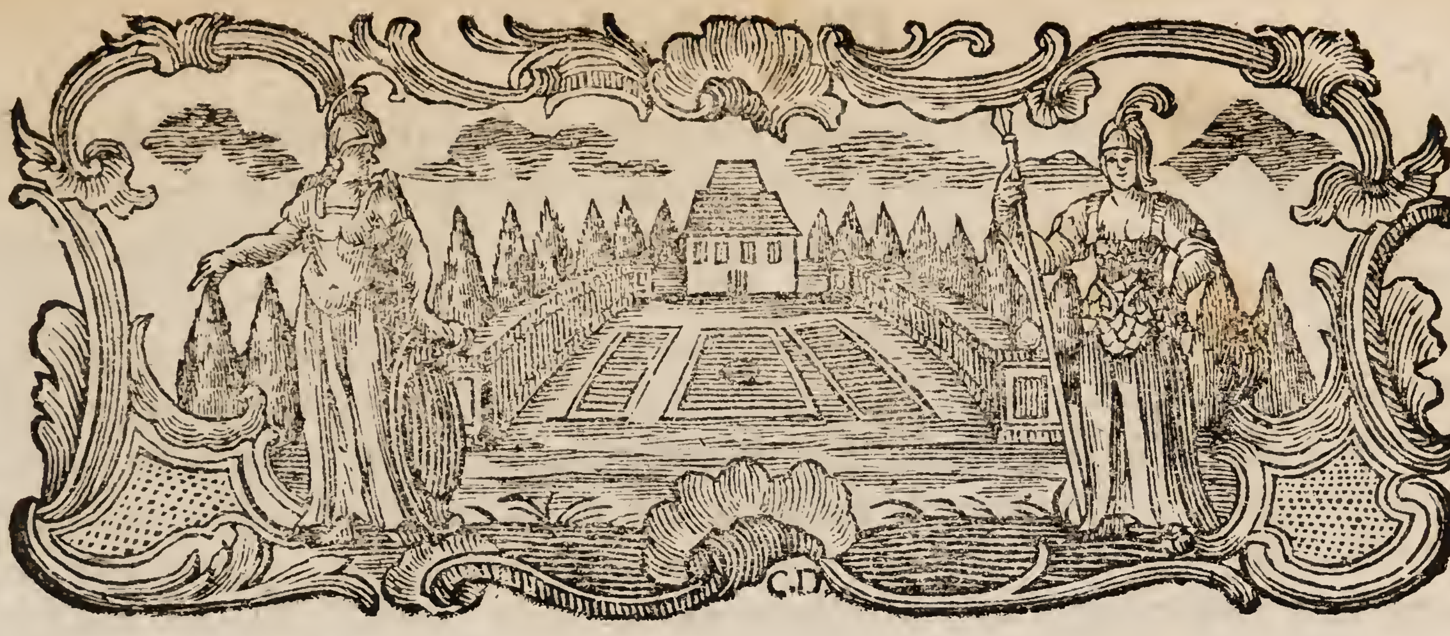
RECTORE UNIVERSITATIS EBERHARDINO-CAROLINAE
MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO ATQUE POTENTISSIMO DUCE AC DOMINO
DOMINO
CAROLO,
DUCE WIRTEMBERGIÆ REGNANTE REL.
PRINCIPE AC DOMINO SUO LONGE CLEMENTISSIMO:

CONSENTIENTE GRATIOSA FACULTATE MEDICA:
PRÆSIDE
VIRO EXCELLENTISSIMO ATQUE EXPERIENTISSIMO
DOMINO
GEORGIO FRIDERICO
SIGWART,
PHILOS. ET MEDIC. DOCTORE, ANATOM. ET CHIR. PROF. P. O.
MED. AUL.
PATRONO AC PRÆCEPTORE SUO PIE COLENDO:
PRO GRADU DOCTORIS IN MEDICINA
OBTINENDO,
D. NOVEMB. MDCCLXX.
PUBLICE DISPUTABIT
AUCTOR
THEOPHILUS FRIDERICUS CHRISTMANN, *Rietenau.*

TUBINGÆ,
LITTERIS GEORGII HENRICI REISII.

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30788821

DE
PLETHORA SANGUINIS SPURIA.

Cum curſui ſtudiorum meorum academico, quem in alma hac univerſitate favente Deo tranſigere licuit, ſub auſpiciis divinis Diſſertatione inaugurali finis imponendus eſſet, cogitanti mihi de themate aliquo, prae aliis attentionem meam excitavit *plethora ſanguinis ſpuria*. Cuius adfectus cum tam frequens mentio fiat in ſermonibus & ſcriptis medicorum, immo ob frequentiam ſuam ab ipſa plebe celebretur, dignus omnino mihi viſus eſt, ut qualescunque meas vires in eius conſideratione tentarem, quam igitur benevolo lectorum iudicio committo.

§. I. De plethora ſanguinis ſpuria igitur cum mihi ſermo futurus ſit, ante omnia mihi cogitandum eſt de methodo, qua tractatio haec medica abſolvi debeat. Medico autem duplex circa morbi conſiderationem incumbit officium, ut nempe morbum aliquem cognoſcat, cognitum deinde curet; hinc & meum nunc eſt, primo de adfectus in titulo nominati *pathologia*, tum vero de eiusdem *therapia* agere. Primum ergo & proximum eſt, ut determinem, *quis* ſit iſte *morbus* & *quae* ipſius *indoles*, *quo modo differat* ab aliis morbis, & *quaenam* ſint ipſius *varietates*, progrediendum eſt tunc ad ipſius *cauſſas*, *effectus*, *ſigna & pericula*, quibus omnibus deinde *curatio* eius ſubiungitur. Et quamvis amplum huius materiae campum plane emetiri & abſolvere hic pro dignitate non liceat, praecipua tamen momenta adducere conabor, ſpecialiorum, quae circa hunc adfectum obſervanda occurrunt, pleniorem enodationem acutioribus & me peritioribus relinquens.

§. II. *Quid* ſit plethora ſanguinis ſeu polyaemia, non eſt, quod explicem, abunde id factum video ab Excell. D. Praeſide, Praeceptore meo aeternum venerando in benevole mecum communicata Diſſertatione, quae inſcribitur: *Polyaemiae noſologia habita, Tub. 1759. reſp. C. L. F. Linck.* Ex praeſtructis igitur ibi fundamentis noſologicis mihi nunc facilius eſt dicere, quid ſit *plethora ſanguinis ſpuria*, ſc. talis ſanguinis conditio, ubi ille abundare tantummodo videtur, reapſe vero non abundat, ſed aucto tantum ſimpliciter volumine vaſa magis diſtendendo veram abundantiam ſimulat. Haec nempe plethora ſanguinis ſpuria idem ille adfectus eſt, quem plerumque orgaſmi ſanguinis nomine deſignare ſolent, quamvis etiam alia eius ſynonyma paſſim legantur: v. g. plethora apparens, plenitudo ad volumen, fermentatio, turgentia, aeſtus, ebullitio, commotio ſanguinis &c. Germani Wallungen des Bluts appellant. Sanguis dicitur latex ille purpureus, intra vaſa vivi alicuius animalis factus, & ſiſtit humorem, dum fluit, apparenter homogeneum, quem vero ex diverſae indolis, aereis, aquoſis, oleoſis phlogiſticis, ſalinis terreisque particulis certa proportione commixtis conflatum eſſe variae oſtenderunt obſervationes & experimenta. Varia mirabile hoc mixtum conſtituentes partes gaudent elaſticitate, qua ſub certis conditionibus expandi vel rarefieri poſſunt, dum manente eadem maſſa volumen maius acquirunt; quod augmentum voluminis *expanſio* ſive *orgaſmus ſanguinis* appellatur, qui eſt *vel naturalis vel praeternaturalis*, vid. cit. Diſſert. § 94. in iuventute enim v. g. ceteris paribus, ſanguis ſemper naturaliter maiori expanſione pollet, quam in ſenibus, quorum humores magis in oppoſitum orgaſmi, nempe lentorem vel vappeſcentiam vergunt. Strictiori autem ſenſu potius *orgaſmus* ſanguinis pathologice ſumendus & dicendus eſt expanſio ſanguinis ultra gradum naturalem aucta, de qua etiam proprie hoc loco ſermo eſt. Neque ab aliorum pathologorum definitionibus haec notio diſcrepat; nam ita quoque *v. c. Cel. Fr. Boiſſier de Sauvages* dicit *in pathol. method. 1759. p. 105. plethora ſanguinis apparens eſt, quae a ſanguine rarefacto minus denſo pendet*; & *Cel. Gaubius inſtit. path. med.* § *390. plenitudo ad volumen, apparens quoque & ſpuria dicta eſt, quae aucto rarefacti ſanguinis volumine molem veluti auctam mentitur, quanquam huius nulla eſt exſuperantia.*

§. III. *Diſtinguenda* eſt igitur haec plethora ſpuria § 2. ab illa *plethora reſpectiva* vel *ad ſpatium* recte dicenda, quae ex imminuta ſyſtematis circulatorii capacitate oritur, quantitate ſanguinis interim non imminuta. *vid. Ill. Gaub. pathol.* §. *389.* quae a quibusdam etiam apparens & ſpuria dicta eſt, *vid. Cornel. van Dam Diſſ. de Plethora vera & apparente Lugd. Bat. 1757.* Excluditur quoque iſte de plethora ſpuria conceptus, quem alii ei tribuunt, qui plethoram cacochymicam hoc nomine intellectam volunt, uti fecerunt *J. S. Schumannus in ſua Diſſ. de plethora multo-*

multorum morborum ac ſymptomatum cauſſa, ſub praeſidio Sim. Paul. Hilſcheri Jen. 1743. habita & *Fr. Gothofr. Fiſcher in Diſſ. de plethora ſenſu medico ſemper ſpuria, Praeſ. Car. Frid. Kaltſchmid, Jen. 1757.* Maximi vero momenti eſt diſcrimen, quod inter hanc plethoram ſanguinis ſpuriam § 2. & veram plethoram intercedit; cuius ſpeciem illam male haberi fuſe ac ſolide demonſtravit *Exc. D. Praeſes in citatae Diſſertationis §is 36. 37. 39.* Cum enim orgaſmus ſanguinis cum oppoſito plethorae verae vitio, ſc. inopia ſanguinis concurrere poſſit, plethoram veram & ſpuriam ſub eodem genere non comprehendi poſſe, ſed plane a ſe invicem ſeparari ac diſtingui debere, facile patet. Quantae dignitatis ſit haec diſtinctio *ab Exc. D. Praeſide in allegata Diſſ.* § 40. vivis adumbratum eſt coloribus, quae ideo tota huc traduci meretur: *eiusmodi morborum ſimulacra omnino in doctrina & praxi medica a veris probe internoſcenda ſunt, ne inoffenſo ſanitatis hoſte, quod ſanitati vitaeque non inimicum eſt, cum ſummo aegrorum damno pro tali habeamus, ſicque, quod facile contingere poſſet, quae ad vitam & ſanitatem data ſunt, demere & una cum via removere, tentemus. Rem exemplo polyaemiae, de qua agimus, illuſtrare hic convenit. Pone Sempronium inopia potius, quam copia, ſanguinis laborare eiusdemque humores calore febrili orgaſtico expandi. Accedit Titius, Medicus ipſius imprudens, videt vaſa turgida, faciem rutilam, urinam flammeam, tangit carpum, ſentit in eo pulſum plenum, magnum; mox accuſat plethoram, celerius arceſſit Chirurgum, ſecare iubet venam, non ſubſidente orgaſmo, iteratis vicibus eam repetere praecipit. Nil cogitans de calore expandente, de pulviſculo temperante &c. Hem! infelicem praxin. Hem! infeliciores aegros, ſi vel feliciſſimus fuerit ipſe huius commatis Practicus, ob autoritatis praeiudicium. Tam utiles, tam neceſſariae ſunt morborum diſtinctiones in libris & ad lectos aegrotorum.* Dari talem ſanguinis expanſionem, quae apud inopia ipſius laborantes veram ſanguinis copiam mentiatur, etiam alii monuerunt auctores, v. g. *Cel. Platnerus* dicit *in ſua arte medendi ad ſingulos morbos accommodata p. 134.* § *261. ſedulo vero notandum, venas aliaque vaſa ſaepe etiam tumida & turgida videri in corporibus valde infirmis, immo funeſta tabe abſumtis, quae res non a plethora proficiſcitur, ſed ab atonia tunicarum, ex quibus vaſa compoſita ſunt, atque ab ipſius cutis laxitate.* Et *Fernelius* iam dixit P. I. p. 302. b. *ſi quis vehementi aut diuturno morbo, ut lienteria, atrophia, maraſmove extabuit, huic ſanguinem non mittes, etſi pulſus plenus nunc exiſtit & validus.*

§. IV. Cum vero haec plethora ſanguinis ſpuria ſive orgaſmus, ut alii morbi, ob varias circumſtantias ſuas habeat *differentias*, opus eſt, ut diverſae eius ſpecies evolvantur, & unde iſtae differentiae pendeant, ſedulo inveſtigetur; quare praecipuas & maxime momentoſas eius varietates prius indicabo, antequam ulte-

rius

rius pergam, eo magis, cum non parum ad prognoſin & curationem faciendam haec conferant. Inter diverſas iſtas conditiones, quae varietatem aliquam faciunt, eſt orgaſmi cum aliis vitiis concurſus; eum enim non ſemper ſolum occurrere, ſed cum variis quantitatis, qualitatis ac motuum morbis ſaepius complicatum eſſe, extra omne dubium eſt. Quare adnotandum eſt, unitum eſſe orgaſmum ſanguinis non raro cum ſanguinis, quoad molem, abundantia, vel etiam cum eiusdem inopia, prior complicationis ſpecies plethora commota, orgaſtica vel rarefacta appellatur, nec minus cum plethora reſpectiva, ubi vaſorum capacitas vel ob ſpaſmos, vel ob rigiditatem & coalitum, ut in ſenio, vel aliis cauſſis, minor facta eſt, combinari poteſt. Uti cum modo dictis quantitatis, ita etiam nonnunquam cum varii generis ſolidorum & fluidorum qualitatis vitiis conjunctus exiſtit, v. c. debilitate, cacochymia & acrimonia humorum &c. nec non has ſpecies complicatas iterum inter ſe varie complicari poſſe, ſponte intelligitur. Quas differentias cauſſae, ſymptomata, ſubiecta &c. faciant, brevitatis cauſſa praetereo, quia partim per ſe, partim ex ſequentibus facili negotio ſupplentur, unicam tantum adhuc differentiam adiungens. Differt nempe ſecundum cauſſas generaliter conſideratas ita, ut ſit vel idiopathicus vel ſymptomaticus; hic eſt, qui alium morbum tanquam ſui cauſſam agnoſcit, nec niſi iſto remoto tolli poteſt; ille vero, qui non alicui morbo, ſed aliis cauſſis ſuam originem debet. His de orgaſmi differentiis praemiſſis ad cauſſas ipſius tranſeo.

§. V. *Cauſſae*, quae ſanguinem expandendo volumen eius ita adaugent, ut maius ſpatium adfectans, quaſi magnus molis cumulus acceſſiſſet, vaſa ſaepe valde turgefaciat, multiplices ſunt. Faciunt hoc, cum vel immediata actione ſua volumen ſanguinis expandunt, vel ſtimulo ſuo nervos irritando vehementiorem circulationem efficiunt, impetum cordis & arteriarum violentius concitando, univerſam maſſam ſanguineam fortius commovent, & ita ſub motu & attritu eius creſcente, maiorem calorem in illa excitant, quo fit, ut inſigniter ſanguis expandatur & vaſa ſua diſtendat ac turgida reddat. Hae vero potentiae, quibus tales praeternaturales ſanguinis turgeſcentiae producuntur, ſpecialius nunc exponendae ſunt, tam eae, quae ipſi homini inſunt, quam quae extra eum poſitae in eum agere valent.

§. VI. Inter frequentes has potentias primo ſe offert aer, qui nos ambit, hic a ſole vel alio quocunque artificiali igne inſigniter calefactus volumen corporis & vaſorum turgentiam evidenter auget, idque eo magis & citius, ubi ſimul parum ventilatur, vel incluſus quaſi ſtagnat: quod aeſtate experimur, ubi cum aeſtuoſo ſolis ardore malacia in aere regnat, vel ubi caldaria vel hypocauſta hieme ſtudioſius clauſa, praecipue ſubiti intramus. Idem facit aer, ubi preſſio eius in corpora noſtra imminuitur, quod fit, cum vel ob locorum altitudi-

nem

nem vel tempeſtatis mutationibus pondere levior fit, vel a vaporibus humidis, putridis, retentis, ſtagnantibus, animalium reſpiratione aliisve idoneis cauſſis elaſticitate ſua exuitur. Auſtrinos ventos in primis quam maxime aerem leviorem, calidiorem & humidiorem reddere, & ita ſolida, ſanguinem continentia, non ſolum relaxare, ut humoribus contentis minus reſiſtere valeant, ſed & humores magis expandere, per obſervationes compertum eſt. *Ill. Fr. Hoffmannus*, qui ſedulus circa tempeſtatum in laedenda ſanitate efficaciam obſervator fuit, *in opuſc. med. phyſ. T. I. p. 64.* has de iis obſervationes tradit: *auſtrinis ventis aerem noſtrum pervagantibus, praeſertim aeſtivo tempore, quando minantur pluvias, homines anxio quaſi calore premi, largius ſudare, reſpirationem fieri citatiorem, corporisque habitum intumeſcere. -- Porro ſub ſtatu aeris auſtrino, perhumido tepidoque, corporis habitus relaxatur, & denſa quae fuerunt, flacceſcunt, cutis ſpongioſa ac rarior redditur, ad ſudorem diſponitur, vaſa ſanguinea intumeſcunt, calceamenta & tibialia arctiora fiunt &c.* plura de his *ſqq. pag. & Cap. VII.* refert.

§. VII. In ſanis hominibus mox poſt paſtum obſervare licet, circulum ſanguinis vegetiorem fieri, unde non tantum calor per totum corpus ad ſenſum augetur, ſed etiam vaſa ſanguifera magis elevantur, & color cutis ruber intenditur, transſpiratio ad lenem diaphoreſin interdum augetur, febrem digeſtionis hoc appellant. Animadvertimus quoque, inde poſt ciborum aſſumtionem frigus facilius tolerari, & hypocauſti calorem, licet hic non auctus ſit, tamen tunc hominibus intolerabiliorem fieri. Hecticis quoque, quibus pulſus alias debilis, parvus ac frequens eſt, ſumtis epulis altior atque maior fit, *obſervante Lommio obſerv. medic. p. 46.* Quamvis ſanguinis motus ita ordinarie ſub quavis promta digeſtione augeatur, tamen vehementius quoque calorem ſanguinis augere ſolent cibi & potus iuſto calidiores deglutiti, quod ex neceſſitate vel perverſa conſuetudine homines interdum faciunt, & hoc modo ſanguinis turgentis moleſtias ſibi creant. In primis quoque ſanguis magis incaleſcit & ad ebullitionem perducitur ab aſſumtis potibus fermentatis, ſpirituoſis, vino generoſo, eo magis, quo recentius illud fermentatum eſt, vel quo minus dilutae ſunt particulae ſpirituoſae, ut in ſpiritu vini. Eadem virtute pollent medicamenta ſpirituoſa, aromatica, fragrantia, ſtimulantia, & quae volatile balſamicum principium poſſident, emmenagoga, analeptica, aphrodiſiaca, qualia ſunt crocus, opium, ambra, moſchus, caſtoreum, myrrha, aloe, elleborus, vaniglia, ſuccini eſſentia &c. Nec minus aeſtum & expanſionem ſanguinis auctiorem inducunt ſalia volatilia alcalina, haecque potentius agunt, ubi oleum adhaerens vires eorum ſtimulantes acuit, qualia ſunt ſalia volatilia oleoſa, olea empyrevmatica, rancida,

carnes

carnes aſſae, quae maiori copia aſſumtae febres calidas producere poſſunt, teſte *Boerhavio Prael. T. I. p. 129.* & licet oleoſa rancida rarius ingerantur, frequentius tamen accidit, ut oleoſa & pinguia tali copia aſſumantur, ut in ventriculo ranceſcant. Haec ſunt ex ingeſtorum claſſe potiora, quae orgaſmum ſanguinis excitare ſolent.

§. VIII. Sub motu & exercitatione corporis validiori calorem creſcere & habitum corporis tumidiorem fieri, vulgaris & notiſſima obſervatio eſt. Nulli earum poteſtatum, quae hactenus recenſitae ſunt, efficacia in producendo orgaſmo ſanguinis cedunt animi pathemata, quorum vis, qua ad habitum corporis mutandum pollent, uberrimam poetis ac rhetoribus pingendi occaſionem praebuit. Irae effectus *Ill. van Swieten T. I. p. 148.* ita deſcribit: *in irato homini ſtatim naſcitur validior & celerior cordis contractio, pulſus fit plenior, fortior, celerior, tument omnia & expanduntur etiam in macilentiſſimis, calor maior naſcitur toto corpore, omnes fere tenduntur muſculi, truces prominent oculi, ſcintillantes, ſanguine ſuffuſi &c.* Etiam aliae fortes mentis agitationes ac perturbationes id faciunt, licet non omnes pari cum vehementia: a ſollicitudine, impatientia, terrore, anxietate, gaudio altius arteriae moveri & vaſa magis expandi incipiunt.

§. IX. Superſunt adhuc variae res, quae extrinſecus corpori admotae orgaſmum ſanguinis excitare obſervantur, ut ſunt, balneae, veſtium ſtragularumque moles corpus calore ſuo foventes. Pertinent etiam huc frictiones, ſinapiſmi, veſicatoria & ſimilia irritamenta foris adplicata: *per ſtimulos purgantium, veſicatoriorum &c. maior in fluidis fermentatio, turgentia & orgaſmus excitatur. Bagliv. de veſic. C. III. § IV.* Huc quoque referendae ſunt rerum graveolentium exhalationes, odor foeni recentis, cannabis, inter cuius effluvia verſantem ſe ſaepe vertiginoſum & ebrium factum eſſe refert *Lindeſtolpe de venen. p. 541.* eique virtutem cranii fiſſuras dilatandi ineſſe ex Lentilio memorat; humidorum carbonum accenſorum vapores & ſimilia.

§. X. Comitatur quoque orgaſmus ſanguinis tanquam ſymptoma febres acutas, ardentes, inflammatorias, exanthematicas, in his enim ſaepe ob duplicem rationem expanſio iſta ſanguinis augetur, partim ob auctum motum ſanguinis inteſtinum, partim ob ſimul auctas ſyſtematis circulatorii actiones, licet hae etiam per ſe motum inteſtinum ſanguinis intendant. Etiam in lethargicis & apoplecticis pulſum ex parvo valde magnum fieri, & quo magis malum increſcit, & ad mortem aegri properant, eo maiores pulſus fieri *Cel. Baglivius oper. p. 111.*

pr

propria & aliorum experientia confirmat. Tunc enim, licet functiones animales langueant, ob cerebri tamen irritationem actiones vitales cordis & arteriarum fortiores reddi obſervantur. *v. Ill. v. Swieten T. I. p. 250.*

§ XI. Cum dictae cauſſae tam efficaciter ſanguinem exaeſtuare & turgefacere poſſint, ſi ſingulae corpus adfligunt, quanto certius ac vehementius hic effectus ſequetur, ubi duae vel plures combinantur, ſi v. g. in aëſtuoſo aere corpus fortius movetur, vel ubi febre detenti aegri imprudentiori regimine ac diaeta calefaciente vel inſuper adhuc medicamentis calidis tractantur, qualia infauſtarum medicationum exempla apud imperitum vulgus interdum occurrunt.

§ XII. Promtius ac facilius tales orgaſticae ſanguinis expanſiones oriuntur in hominibus admodum ſenſibilibus & irritabilibus, vel quorum ſanguis partibus rubris phlogiſticis magis abundat, quae ad caloris augmentum & inde expanſionem proniores ſunt, vid. *Ill. Halleri prim. lin. phyſiol.* §§ *152.* & *Ill. Gaub. pathol.* §§ *390. & 356.* ubi dicit: *rubrae portionis exceſſus, cum phlogiſton in ſanguine abundans notet, quavis occaſione nociva caloris augmenta, immodicas expanſiones, inflammationes &c. creat.* Unde cholericos eis maxime obnoxios eſſe intelligas, quibus non tantum eſt maior irritabilitas ſecundum *Ill. Hallerum l. c.* §§ *151.* ſed etiam rubrae portionis in ſanguine abundantia ſecundum *Ill. Gaub. l. c.* §. *357.* Cum certius orgaſmus ſanguinis naſcatur, ubi irritabilitas accedit, ut dicit *Ill. Gaub. l. c.* §§. *390.* intelligere quoque hinc licet, cur conſuetudine & frequentiori uſu fiat, ut vinum & reliqua calefacientia non apud omnes eodem gradu humores turgefaciant, quia conſuetudo ſenſibilitatem & irritabilitatem ſaepe multum limitare valet, & cur etiam ipſe externus calor non apud omnes aequales effectus producat, prout monet *El. Camer. in Diſſ. de mach. hum. cum therm. bar &c. analogia.* §§ *IX. ad calorem provocant, quo humores omnes ad turgeſcentiam diſponantur, uti liquor intra thermometri clauſi tubum ſe expandens caloris indicet gradum, ſic etiam ſanguinem noſtrum expandi, maiusque a calore ſpatium affectare. Quae quidem in ſe certiſſima ſunt, ita tamen accipienda, ut latitudinem aliquam admittant, magna enim corporum varietas eſt, magna graduum ſenſibilitatis differentia, adeo ut, quae unum ne leviſſime quidem afficiat caloris impreſſio ſeu actio, alium ſenſibiliter afficiat laedatque pro varietate temperamentorum; ut taceamus gentium diverſitatem ex varietate climatum oriundam, prout illae gentes aequatori magis minusve vicinae, maiorem etiam ferunt ſine ſenſu vel minorem caloris gradum.* Propter irritationem enim aucta ſolidorum in fluida corporis noſtri actio maiorem in illis calorem, & huius effectum, maiorem nempe expanſionem ac rarefactio-

nem

nem eorum producit. Facit inſuper maior vaſorum laxitas apud nonnullos, ut ſanguis facilius & magis expandi poſſit, cum ob ſolidorum minorem firmitatem minus coerceatur. Hinc quoque ſexui ſequiori ſaepius moleſtae ſanguinis ebullitiones, & *ſanguineis, quibus mollis caro, ſanguinem continuo rareſieri* dixit Ill. *Boerhave Prael. T. VI. ad* § 894. Docet hoc pariter *Cel. Ludwig in Diſſert. de plethorae differentiis. Lipſ. 1766.* ubi de plethora imbecillium loquitur §. *VIII. etſi in his ſanguis non abundat, eius tamen maſſa, animi affectu, calore externo, aliisque cauſſis commota, phlogoſes, ſeu febriles motus brevi tranſituros prodit, & tunc venae quaſi vi diſtentae, tument: his commotionibus autem brevi evaneſcentibus, languor totum corpus occupat, nonnunquam lenis ſudor per membra diffunditur, quo facto, & tenſione valida inde ceſſante, venae iterum detumeſcunt, & ſanguine quaſi deſtitutae inveniuntur.* & §. *XVIII. in his, imbecillibus nempe fibrae & vaſa robur in coercendo quoque ſanguine neceſſarium non obtinent, hinc ſaepius levi cauſſa orgaſmi ſanguinis excitantur, qui plethoram mentiuntur.*

§. XIII. Conſideratis igitur cauſſis, quae plethoram ſpuriam faciunt, ad *effectuum* eius ſcrutinium nunc pergo. Quamvis ſano corpori inevitabiles mutationes, quae ab aere, cibo, potu, animi pathematibus &c. ſanguini noſtro inferuntur, non omnino ita ſint intolerabiles, ut vel leviſſimum gradum mutatae proportionis ſine noxa non ferat, tamen harum rerum intemperantiae variis ex cauſſis crebrius accidentes, faciunt, ut ſanitatis limites ſaepe inde rumpantur, & a ſupra enumeratis cauſſis nimium turgefactus ſanguis morboſos effectus mox recenſendos inferat, pro gradu, duratione, complicatione mali & pro ſubjecti diſpoſitione differentes.

§. XIV. Sanguis rarefactus pro volumine ſuo aucto maius ſpatium neceſſario ſibi parare molitur, unde fit, ut vaſa ſua cum vi diſtendat, venas turgidas reddat, pulſum arteriarum plenum, magnum faciat, ita ut vicinos nervos magis ferientes pulſationum & oſcillationum ſuarum mirabilem illum ſenſum producant, qui ſub vehementioribus ſanguinis ebullitionibus percipitur in locis corporis præſertim ſenſibilioribus, ut, facie, auriculis, collo, manibus, digitis eorumque apicibus, quam ſenſationem *Cel. Hebenſtreit in carmine ſuo de homine ſano & aegroto p. 100.* ita depingit:

Nec tantum cutis eſt, quae tactum perficit extus,
Sed datur internus quidam per viſcera ſenſus,
Quem tactus ſpeciem poſſes fortaſſe vocare;
Sentimus cordis pulſus, arteria paſſim

Sub

Subſiliens teneras membranas robore pulſat,
Frigoris eſt aliquis ſenſus ſenſusve caloris,
Sentimusque vagos emoti ſanguinis aeſtus.

Ab hac vaſorum ſanguiferorum oppletione ac violenta extenſione accidit, ut ſanguinis maior copia in minora vaſcula ingrediatur & habitum totius corporis tumidiorem ac colorem cutis ubique magis rubrum efficiat.

§ XV. Ab hac vaſorum expanſione varia alia dependent ſymptomata, & quidem primo ſe- & excretionum mutationes conſiderandae veniunt: vel enim maior ſanguinis copia ad organa ſecretoria appulſa facit, ut haec iuſto plures humores ſecernant & ex corpore eliminent. Eam ob cauſſam, notum eſt, ira ſaepiſſime augeri bilis ſecretionem & diarrhoeas & choleras inde fieri. Idem bilis augmentum obſervatum eſt ſaepius in apoplexia exſtinctis, Vid. *Comment. Lipſ. T. VIII. P. IV. p. 692.* ubi iterum a Cl. Delio binis obſervationibus confirmatum legitur, qui in duabus mulieribus carbonum vapore enecatis bilis veſiculam valde diſtentam invenit, & a gaudio & ira menſium fluxum promoveri dicit *Baglivius oper. p. 347.* Vel propter nimiam maiorum vaſorum extenſionem minora vaſcula arctantur, ut excretiones ſudoris, urinae &c. inde ſupprimantur, quod in ſtrictioris habitus hominibus praeſertim evenit; etiam haemorrhagiae naturales, menſes, lochia, non ſolum ſaepiſſime ultra modum ab orgaſticis ſanguinis motibus augentur, ſed etiam easdem ab iis quoque non raro ſupprimi, celeberrimorum practicorum teſtimonia perhibent. *Cel. Iuncker in conſp. therap. ſpec. Tab. XVII. p. 134.* dicit: *orgaſmus abundantis ſanguinis ad ſuppreſſionem lochiorum multum contribuit; neque obſtat, quod & nimii fluxus cauſſa interdum eſſe ſoleat;* & in cauſſis ſuppreſſionis lochiorum recenſet abuſus remediorum calidorum, quae, quando pro lochiis imminutis adhibeantur, completam facilime ſuppreſſionem producant, ut, myrrhata, crocata, ſalia volatilia.

§ XVI. Frequentiſſime etiam accidit, ut tales ſanguinis commotiones congeſtiones excitent, & ita varias haemorrhagias ſatis efferas nonnunquam efficiant, cum vaſa nimia vi diſtenta tandem variis in locis, naribus, pectore &c. aperiantur, & vehementer agitatos humores profundant. A dilatatione hac vaſorum ulterius propullulant variae ſenſuum & motuum animalium affectiones, inde nempe contingere ſolent aurium tinnitus, ſcintillae oculorum, ſomnolentia, ſomnus inquietus & turbatus ab inſomniis, dolores capitis atrociores, torpor & laſſitudo artuum, vertigines, immo ſi cerebrum ab expanſo ſanguine nimis comprimitur, vel vaſa eius plane rumpentur, lethargum & apoplexiam ipſam, triſtiſſimos ſui eventus progig-

nere

nere poteſt, ut ita plethora ſanguinis ſpuria plurimorum ac graviſſimorum malorum foecundiſſima mater exiſtat.

§ XVII. In febribus acutis quoque ſaepe violentior ſanguinis orgaſmus benignam earum ſolutionem impedit, easque exacerbare & diutius protrahere poteſt, dum excretiones ſalutares ac placidas, prohibendo ac perturbando, excernendas particulas magis cum ſanguine commiſcet; unde non raro artificialia exanthemata tanquam novum morbum ob imprudens regimen vel medicationem ſic generari & priori addi recentiores animadverterunt medici. At *fieriquoque, clinicis notum*, ſcribit *Chr. Paeken in Diſſ. de plethorae cauſſis & effectis Witeberg. 1751. p. 30. ut ob nimium orgaſmum exanthematum eruptio identidem impediatur; dum materia peccans, nimia velocitate, excretoria loca praetervecta, in iisdem prorumpere & in conſpectum prodire nequit.* Quibus denique ſaepe hoc modo ſanguis expanſus vaſa violenter diſtendit, iis partes ſolidas multum inde debilitari, & ob ſolidorum & fluidorum vitia varios imminere morbos, hydropem praeſertim, non difficulter perſpicitur, cum atonia vaſorum inſignis hac ratione inducta ad ſeceſſus & ſtagnationes ſeri ac lymphæ ianuam aperiat, quod in vini potatorum exemplis frequentibus patet, quippe qui plerumque tandem, niſi ob intemperantiam ſuam citius alio morbo rapiantur, in hydropem incidunt, nec non ex hac cauſſa poſt intermittentes febres diu toleratas tantae debilitates & plurima mala ſequuntur. Vid. *v. Swieten T. I. p. 15.* Haec de effectibus orgaſmi ſanguinis dixiſſe ſufficiat.

§ XVIII. Ipſum nomen, plethora ſpuria, *diagnoſin* ipſius non adeo facilem ſpondet, dum multis effectis veram plenitudinem aemulatur, a qua tamen ut medicus eam diſcernat, multum intereſſe, ſupra dictum eſt. Rubor, intumeſcentia partium, vaſa turgida, pulſationes arteriarum fortes, magnae, moleſtus caloris ſenſus, præcipua ſunt, quæ ad eam dignoſcendam facere poſſunt, praecipue ſi inſuper cauſſarum antecedentium certior fieri poteſt medicus. Quod *prognoſin* attinet, primo ad gradum & durationem orgaſmi attendendum eſt; ſi enim vehemens eſt humorum motus, & iam paulo diutius duravit, inflammationes & febres omnino iure meritoque metui debent; deinde, qui ad ſanguinis eruptiones proclives ſunt, eis a leviſſimis cauſſis, animi pathematibus, corporis motu &c. eas facilime recrudeſcere poſſe, crebrae docent obſervationes, nec non gravidis tales ſanguinis ebullitiones, ob abortus metum, periculoſas eſſe conſtat. Dyſcraſia & acrimonia humorum laborantes, propter maiorem humorum corruptionem ab eorum expanſione contingentem & graviorem inde ſolidorum laeſionem, peius a ſanguinis orgaſmo mulctantur. Illos etiam, quorum vires antea iam plethora vera opprimere

re coepit, ubi ſanguinis rarefactio accedit, gravius affligi, & majora pericula iis hinc imminere, neceſſe eſt. Omnes denique ſanguinis expanſiones ſenibus pericu-loſiſſimas eſſe, quippe quibus ob cerebri & ſyſtematis nervoſi debilitatem facile ſan-guinis ſtaſes orientes apoplexias, catarrhos ſuffocativos & paralyſes afferre poſſunt, res ipſa docet; cum praeterea ſolidorum rigiditas faciat, ut ſanguinis impetus auctus vires ſuas nocentes in partes molliores ac nobiliores, quae minus reſiſtere valent, potiſſi-mum edat. Quae namnocumenta metui debeant, ubi corpus frequentius ſanguinis ebul-litionibus tentatur, modo indicatum eſt.

§ XIX. Supereſt, ut de *curatione plethorae ſpuriae* dicam, ac quibus reme-diis pharmacevticis, chirurgicis, diaeteticisque, ſymptomata inde orientia præcave-ri aut removeri poſſint, breviter indicem. In auxilium igitur adhibenda ſunt, quae ſanguinem rarefactum denſant, & diſtenſionem vaſorum inde pendentem tollunt. Ad refrenandam ſanguinis expanſionem plurimum conducere obſervantur acida, nitroſa, diluentia, quibus calor nimius ſedatur, motus expanſivus coercetur, & ita ad debitam menſuram humores rediguntur. Ad hunc finem igitur obtinendum propinanda ſunt remedia acida, vegetabilia, mineralia, acetum, ſuccus citri, berbe-rum, rubi idaei, tinctura florum bellidis & ſimilia. Excretiones ſuppreſſas omni-no expedire ac liberas reddere convenit, quod vero minime per ſtimulantia tentari debet, a quibus quaeſitus finis exſpectari non poteſt, ſecretiones atque excretiones potius tunc iterum facile ſuccedunt ac promoventur, ſi per temperantia atque or-gaſmum ſedantia vaſorum diſtenſio ſublata eſt, ita ut pulvis temperans tunc melius ſudorem provocare poſſit, quam laudatiſſima alias alexipharmaca. Ad alvum du-cendam pariter leniſſima eligenda ſunt, quae ſine forti ſtimulo id faciunt, & ſimul temperandi facultatem poſſident, qualia ſunt oxymeli, manna, caſſia, tamarindi, cremortartari, ſerum lactis, & ad omnes excretiones in genere promovendas quam plurimum contribuit potus diluens copioſus, cui dicta temperantia immiſceri poſ-ſunt. Ubi acrimonia ſalino-oleoſa vel aliae res, quae motum inteſtinum ſanguini sexcitare poſſunt, ei immixtae talium ebullitionum cauſſae ſunt, per lenia reſolventia, ſuccos her-barum recentium ſaponaceos, ſalia ſubtilia &c. eius ex maſſa ſanguinea ſeparatio atque ex corpore eliminatio facilitari poteſt. Ubi plethora vera complicata deprehenditur, ut graviora mala inde metuenda ſint, ibi venae ſectionem ſimul adminiſtrare oportet, quae optima eſt, ubi paulo latiori plaga vena inciditur, ut depletio fiat repente, quippe quod ad humorum motum cito refrenandum multum conferre obſervatum eſt. Ita venae ſectio ſaepe tanquam optimum aperiens ſudoris, urinae ac ſangui-nis debitas excretiones reſtituit. Imbecillibus denique, in quibus inſuper ob maio-rem irritabilitatem coniunctam etiam ſpaſmi concurrentes malum ſaepe gravius red-

dunt, per antiſpaſmodica ac roborantia, cinnabarina, corticem peruvianum, caſcarillae &c. conſulendum eſt.

§. XX. Rerum ſic dictarum non naturalium legitimus uſus, ut in omnibus morbis, ita & hic ad removendam plethoram ſanguinis ſpuriam plurimum confert. Quare in cibis ac potibus omnia ſtimulantia, aromatica, ſpirituoſa fugienda ſunt, ac contra victus tenuis ac temperans eligendus. A ciborum copia, quia maiorem digeſtionis laborem requirit, & ita ſanguinem fortius commovere ſolet, tanquam noxia abſtinere convenit, potus vero copioſus temperans ad ſedandum humorum motum & orgaſmum proficit. Diaeta animalis prorſus aliena eſt, nam cum cibi ex regno animali deſumti ad alcaleſcentiam vergant, neceſſario fervidiores humores in corpore generantur, & irritabilitas atque ſolidorum ad motus praeternaturales proclivitas oritur; ea enim animalia, quae carnivora ſunt, ſemper agiliora & ferociora obſervantur, quare diaeta vegetabilis, oleracea, lacticinia, acetaria merito praeferuntur. Deinde omni modo animo & corpori tranquillitas conciliari debet; aer ſit temperatus, ne improvide admiſſo frigore exteriora conſtringantur, & ita humoribus rarefactis in anguſtius ſpatium compulſis plethora ad ſpatium ſimul naſcatur, nec tamen nimia continentia in calore orgaſmus foveatur. Imbecillibus praeſertim utile eſt, ut circa tempeſtatis mutationes, quae aerem leviorem reddunt, atque ita reſiſtentiam ſolidorum magis debilitant atque expanſioni ſanguinis favent, ab omni repletione nimia ſibi caveant, & quaecunque ſanguinem commovere poſſunt, ſtudioſe vitent; ceterum aeris ſerenioris uſu, victu temperante ac concinno motus ac quietis uſu robur corpori conciliare ſtudeant. Finem hic Diſſertationis meae faciens, Deum, ut praxi meae medicae olim in aegrorum ſalutem clementer adſpiret, ſupplex veneror.

PRÆNOBILISSIMO, DOCTISSIMOQUE

DISSERTATIONIS DE PLETHORA SPURIA AUTORI,

DN. LICENTIATO

THEOPHILO FRIDERICO CHRISTMANN

S. P. D.

PRÆSES

Dr. G. F. SIGWART.

Morborum genera, generalioresque *pro illis curandis* indicationes *noſſe, non nihil quidem eſt, aſt, hercle! valde parum, multoque*

remo-

remotius, quam quod ad ipſos ægrotorum lectos ſcire nos oportuerit, & agere. A cujusvis morbi genere *ad ejusdem* ſpecies, *inque harum ſerie a* ſuperioribus *ad* inferiores, *ad* infimas *uſque, deſcendendum eſt, & ab hiſce demum deveniendum ad ipſum* morbum individualem. *Aliter ſentiendo, hem! quam ridicule abſtractam, quam lepide imaginariam vellemus praxin, in qua certe non* genera, *non* ſpecies *morborum, ſed ipſi, ſub illis comprehenſi, &* per individua *propius cognoſcendi, & curandi nobis offeruntur morbi. Tanto intervallo* Pathologia, & Therapia noſtra generalis *diſtat a* ſpeciali, & *utraque ab* individuali. *Tantum abeſt proinde etiam, ut, quæ de* orgaſmo *in pathologicis circumferuntur libris* generaliſſima *præcepta, perſpicacioribus ſatisfaciant Clinicis, ut ne ſpecialiſſima quidem, & vel curioſiſſime expoſita ſciendorum hic, & agendorum diſcrimina, utramque circa hunc morbum praxeos paginam abſolvant. Haud attamen iccirco inutilis, & ſuperflua eſſe cenſenda eſt hujus morborum generis in ſuas* ſpecies *operoſior reſolutio. Hæ nihilominus æque, ac quæ inde formandæ ſunt, pro eorum inſigni varietate inſigniter omnino variæ,* indicationes *accuratius enodandæ ſunt, exactiusque determinandæ. Primarias notatuque digniores* orgaſmi ſpecies *ſiſtit ejusdem* diviſio *in* ſalutarem, & minus ſalutarem; & *hujus* ſubdiviſio *in* excedentem, & deficientem. *Inde namque diſcimus,* orgaſmum, *cui mederi volumus, aliquando nulla etiam* antorgaſtica, *aliquando his plane contraria, &* orgaſtica *adeo, poſtulare. Ecce! duo ſane, quæ ſatis quidem* paradoxa *videri poſſent,* diſcrimina practica, *ſed circa* medendi *methodum obſervatu hic quam maxime neceſſaria, ita quippe comparata, ut eorum ignorantia, neglectusque in certiſſima non poſſit non cedere ægrotorum damna. Quam enim male opponerentur* ſalutari orgaſmo antorgaſtica, *huic certe non* ſalutaria! *quam male pariter eadem propinarentur in* deficiente, *in quo potius ipſa adeo* orgaſtica *danda eſſent!* Salutares *autem æque, ac* juſto debiliores commotiones orgaſticas *dari, nec adeo infrequentes eſſe, clinica abunde edocet experientia. Unum hoc priori addo monitum practicum.* Orgaſmum, latius *ſcilicet* dictum, *recte dividis in* naturalem, & præternaturalem. *Hoc diſcrimen nos docet omnino, circa* orgaſmum *etiam* naturalem *haud ſemper*

per

per otioſos nos eſſe oportere. Dantur enim, nec adeo infrequentes ſunt ejusmodi naturæ orgaſticæ, *quæ reliquæ ſanitati facile inimicæ fieri, morbosque, vel inferre, vel fovere poſſunt. Earum itaque orgaſtica temperies, utut in ſe alias naturalis, aliquando tamen infringenda eſt, & quodammodo ſupprimenda. Præter haſce, & eas, quas egregie tetigiſti Nobiliſs. Dn. Lte! plures* aliæ *dantur, eædemque notabiliores* orgaſmi ſpecies. *Quas vero paginarum Tuarum anguſtiæ non admittebant, & meæ hæ quoque ad TE litteræ gratulatoriæ non capiunt, earum propior cognitio pro TUA, qua polles, dexteritate, TIBI erit in proclivi, inque praxi TUA, data quavis occaſione, adplicatu haud adeo difficilis.* Junckerus, *pater, in diſſ. an.* 1738. *ventilata* exemplo plethoræ *demonſtravit*, quod bonus Theoreticus bonus quoque ſit Practicus. *Idem & in ſpecimine TUO* plethoræ ſpuriæ *exemplo demonſtrare cœpiſti. Perge, quo cœpiſti, hocce tramite, ſtrenue porro idem demonſtratum iturus, non orgaſmi tantum, ſed & aliorum morborum exemplo, ipſisque ad ægrotorum TUORUM lectos faciendis factisque TUIS laudabilioribus. Efficies id, confido, precorque, largius TIBI adfluentibus* divinae *benedictionis divitiis. Subſidiis artis noſtræ philologicis, ab optimo PATRE TUO, digniſſimo Scholæ noſtræ Anatol. Rectore, inſtructus, philoſophicis a Philoſophiæ in Alma noſtra EBERHARDINO-CAROLINA Interpretibus imbutus, debiteque ſic jactis fundamentis ad noſtra acceſſiſti ſubſellia, in iisque talia edidiſti ſpecimina, quæ certam faciunt ſpem, & Tuo inter nos comprobatum iri exemplo, quod bonus Theoreticus bonus quoque ſit practicus. Id pleno precatus pectore TUOS TIBI, TUISque gratulor, quos ambis, honores, & quævis, quæ a me in TE proficiſci poterunt, officia ſpondens, Tuæ porro favori & amori me commendatum eſſe volo.*

Dab. e Muſeo
d. 22. Oct.
1770.